

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.23>**М.-Д. Манчул,**аспірантка кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»,

ЕНДАВМЕНТ-ФОНД: ПОНЯТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Суворі умови сучасності змушують констатувати той факт, що нинішні можливості державних інвестицій безупинно скорочуються і наразі перебувають на вкрай низькому рівні. Умови, в яких опинилась Україна неминуче призводять до різкого скорочення державного бюджету та суттєвого зниження рівня доходів населення. Така ситуація призводить до занепаду багатьох сфер, що є вкрай важливими для розвитку країни та суспільства, їх окремих інституцій. Виникає необхідність вирішення багатьох значущих соціальних проблем. Складно уявити реалізацію будь-якої державної функції, вирішення широкого кола проблем без відповідного фінансового забезпечення, без безпосередньої участі у таких процесах фінансів [1].

Одним із існуючих вирішень ситуації що утворилась може стати використання державно-приватного партнерства, за якого поєднується індивідуальна свобода та соціальна справедливість. Це відіграє неабияку роль і у здійсненні соціальної політики. Важливим аспектом є здійснення соціальної політики на основі дистрибутивності, тобто провадження компетентними органами своєї діяльності на основі перерозподільчих процесів. У зв'язку з цим, необхідним є узгодження двох найважливіших напрямів державної політики: бюджетної та соціальної [2].

У зв'язку з цим, вартими уваги стають інститути соціальних інвестицій, що не пов'язані із зростанням

державних витрат і комерціалізацією соціальної сфери. Одним із таких інститутів є ендавмент-фонди.

У зарубіжних країнах вже давно поширена практика їх використання як правової форми фінансування некомерційних організацій. Особливого поширення вона набула в англосаксонських країнах. Принцип дії полягає у тому, що установа отримує початковий капітал (основний капітал, корпус) – це гроші або нерухомість, які вона повинна вигідно інвестувати і в подальшому фінансувати свою діяльність за рахунок доходів, отриманих з інвестицій.

У світовій практиці зустрічаються декілька видів ендавмент-фондів: необмежений, обмежений ендавмент, строковий та квазі-ендавмент.

Необмежений ендавмент-фонд – це фонд, який акумулює надходження, які у майбутньому можна витратити, зберігати, інвестувати та розподіляти на розсуд установи, яка отримує вклади. Така організаційна форма ендавменту надає останньому повний розсуд. Тобто, управління фонду може обирати, що робити як з основною сумою, так і з прибутком від неї – куди інвестувати, скільки заощадити, скільки витратити та з якою метою.

Обмежений ендавмент-фонд – це фонд який акумулює надходження, які у майбутньому установа самостійно не може витратити, зберігати, інвестувати та розподіляти на свій розсуд. За такої організаційної форми ендавмент-фонду управління не має права витратити основну суму. Як правило,

дозволено витратити лише доходи від інвестицій і навіть тоді, прибуток може бути витрачений так, як бажає вкладник. Тобто, основний баланс знаходиться постійно «обмеженим», таким який не підлягає витрачанням. Такий підхід пояснюється основною ціллю створення ендавменту – фінансова підтримка саме тих потреб для і цілей, для яких створювався фонд з самого початку. Отже, основний капітал такого фонду зберігається назавжди, а доходи від інвестованих активів витрачаються відповідно до специфікацій вкладників.

Строковий ендавмент-фонд – такий фонд, витрачання коштів якого обмежуються певним строком. Зазвичай, за такої організаційної форми фонду передбачається, що лише через певний проміжок часу або за настанням певної події основний капітал може бути витрачений. Тобто, він може бути використаний, на відміну від попереднього виду фонду, але лише після певного періоду часу або певної події. Такі фонди ще називають тимчасово обмеженими: створені вкладниками для існування протягом певного періоду часу або до настання певної події. Наприклад, вкладник може уповноважити правління фонду дозволити використовувати частину суми для фінансування конкретної нової програми (виплата грантів, стипендій тощо).

Квазі-ендавмент – це такий фонд, основна сума коштів якого, як і дохід від неї, може бути витрачена у будь-який час на розсуд правління. При утворенні квазі-ендавментів не передбачається ніяких юридичних обмежень на безстрокове існування, як у попередніх видах ендавментів. Він працює так само, як і звичайний фонд, за рахунок того, що порядок використання коштів може визначити правління, а не вкладники. Так, у квазі-ендавментах можуть існувати обмеження на використання коштів, але правління може припинити такі обмеження з будь-якої причини

та почати використовувати кошти для будь-яких цілей у будь-який час. Тому, у порівнянні зі звичайними ендавмент-фондами, квазі-ендавмент пропонує організації більшу гнучкість у фінансуванні спеціальних проектів у майбутньому.

Беззаперечно, усі питання щодо можливостей діяльності ендавмент-фондів в Україні та їх правової природи були б зняті, якби в Україні існував нормативно-правовий акт, що визначав би правовий статус ендавментів, встановлював би порядок їх формування, функції, принципи організації тощо.

Але, законодавець лише фрагментарно висвітлює деякі положення щодо ендавментів у різних нормативно-правових актах.

Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» надає визначення ендавменту як сталого фонду закладу вищої освіти: сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти – сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються закладом вищої освіти з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою [3].

Даний законодавчий акт, регламентуючи матеріально-технічну базу і правовий режим майна закладів вищої освіти, встановлює, що заклад вищої освіти відповідно до свого статуту та у порядку, що визначений законодавством має право утворити ендавмент та розпоряджатись доходами від його використання. Це повинно ґрунтуватись на умовах існування та функціонування ендавменту (сталого фонду). Також, заклад вищої освіти має право отримувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб ряд активів: кошти, майно, будинки, транспортні засоби.

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»

у ст.5 визначає види благодійної діяльності, яку можуть здійснювати благодійники спільно чи індивідуально на підставі добровільного вибору одного або кількох її видів, серед яких вказується і управління благодійними ендавментами [4]. У ст. 9 вказаного акту деталізується управління благодійними ендавментами. Зокрема, зазначено, що усі відсотки та дивіденди, здобуті у результаті управління призначаються лише для окресленого кола цілей, а саме:

- надання благодійної допомоги бенефіціарам, визначеним благодійниками або уповноваженими ними особами;

- виконання благодійних програм;
- спільної благодійної діяльності.

При цьому, зазначається що змінювати порядок чи термін використання благодійного ендавменту, або ж його ціль, можливо за допомогою двох способів. Перший – це згода благодійника (його правонаступників), другий – у судовому порядку, тобто за рішенням суду (у тому випадку, якщо підставою створення такого ендавменту є заповіт).

Закон також визначає природу та статус витрат, пов'язаних із управлінням благодійними ендавментами. Зокрема, зазначається, що вони є частиною адміністративних витрат, що здійснюються благодійною організацією.

Як бачимо, даний механізм управління ендавментом, хоч і дуже стисло, але описує саме той «класичний» вид ендавментів, які з'явилися найпершими у світі, де дарувальник (благодійник, або ж його правонаступники) є саме тією особою, яка може вирішувати «долю» ендавменту та його коштів.

Якщо ми порівняємо ендавменти, що можуть створюватись у закладі вищої освіти і ендавменти для благодійної діяльності, то можемо прийти до висновку, що перші є необмеженими ендавментами, де основні рішення, що можуть вплинути на майбутню долю ендавменту належать

установі, що його створила. Тоді як другі, як уже було зазначено, є тими «класичними» ендавментами (обмеженими), де без згоди дарувальника (благодійника) такі рішення не можуть прийматись.

Про регламентацію саме обмеженого ендавменту йде мова і у Податковому кодексі України, що визначає термін «ендавмент» як суму коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту. При цьому такий набувач не має права витратити або відчужувати основну суму такого ендавменту без згоди благодійника [5]. Варто вказати, що відповідно до Податкового кодексу України такі ендавменти підлягають звільненню від оподаткування, на відміну від інших операцій з надання благодійної допомоги у вигляді підакцизних товарів, інших цінних паперів, нематеріальних активів і товарів/послуг, призначених для використання в господарській діяльності.

Про ендавменти як про один із засобів здійснення благодійної діяльності на правовому рівні було вказано ще у 2012 році в Указі Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації». А саме, при визначенні переліку тих завдань державної політики, які окреслені задля сприяння розвитку українського громадянського суспільства, було виокремлено запровадження нових інструментів для здійснення як громадянами, так і юридичними особами благодійної діяльності, зокрема ендавментів, благодійних сервітутів, права благодійних організацій отримувати благодійну спадщину та ставати виконавцями заповітів для реалізації благодійних програм [6].

У цілому, аналіз емпіричних досліджень та нормативно-правової бази демонструє, що вітчизняне правове регулювання ендавментів найбільш повно відображене у сфері освіти.

Зокрема, Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» від 23 лютого 2022 р. акцентується увага на проблемах, що стали підґрунтям для прийняття даної Стратегії, серед яких вказується і на те, що вища освіта має суттєвим недоліком форми свого фінансування, які у повній мірі не відповідають сучасності, а, відповідно, є неефективними, через що відчувається нестача коштів і від цього потерпає розвиток та функціонування закладів вищої освіти. Це призводить до пошуку нових методів фінансування, зокрема – ендавментів (сталих фондів) [7]. Тому, одним із завдань, що ставить перед собою Кабінет Міністрів України є запровадження сталих фондів (ендавментів) та задля цього внесення змін у законодавство, що дозволить легалізувати сталі фонди (ендавменти) в закладах вищої освіти України і цим самим забезпечить розширення фінансової автономії закладів вищої освіти.

Інший Закон України, що також здійснює правове регулювання відносин пов'язаних із забезпеченням освітнього процесу, Закон України «Про фахову передвищу освіту» надає наглядовій раді закладу фахової передвищої освіти погоджувати статuti ендавментів, підприємств та установ, в яких заклад фахової передвищої освіти є засновником чи співзасновником (крім закладів фахової передвищої освіти у статусі бюджетної установи) [8]. Вказаний акт також встановлює право закладу фахової передвищої освіти (за аналогією до закладу вищої освіти, що висвітлювалось вище) засновувати сталий фонд (ендавмент), а крім того, здійснювати ще ряд дій, зокрема: вносити до ендавменту грошові кошти,

нерухоме майно, об'єкти інтелектуальної власності. Важливою є норма, що визначає право розпоряджатись доходами від використання сталого фонду відповідно до умов його функціонування.

Коли мова йде про ендавменти в галузі освіти, варто згадати, що важливим моментом також є наявність колізій у законодавстві, що не дає можливості чітко визначити правову природу ендавмент-фондів. Враховуючи вищевикладене, що можна зробити висновок щодо можливості утворення ендавменту закладом вищої освіти. Досить велика частина останніх є бюджетними установами і отримують кошти з Державного бюджету України. У той же час, відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджетні установи не мають права створювати позабюджетні фонди. А ендавмент-фонд за своєю суттю є позабюджетним, у чому не виникає сумнівів.

Єдиної точки зору щодо визначення ендавментів не існує і серед науковців. У більшості вітчизняних публікацій правової доктрини вони розглядаються як альтернативні джерела фінансування. Такий підхід є цілком справедливим та обґрунтованим, оскільки, як зазначалось вище, вітчизняна правова регламентація ендавментів найбільш всебічно представлена через призму правового регулювання діяльності закладів освіти, зокрема їх фінансування.

Так, наприклад, Макух О.В. розглядає ендавмент як форму фінансування закладу вищої освіти [9]. Тимошенко О.В. та Буцька О.Ю. зазначають, що фактично ендавмент є додатковим джерелом фінансового забезпечення статутних потреб некомерційних організацій у вигляді майнових активів, що вкладаються в реальні та фінансові інвестиції [10]. Інший вітчизняний науковець також робить висновок, що ендавмент є капіталом, що надається некомерційній організації задля фінансування

її статутних потреб (або частини статутних потреб) [11].

Варто зазначити, що ендавменти розглядаються науковцями не лише як альтернативне джерело фінансування у галузі освіти. До прикладу, існує думка що ендавменти можуть використовуватись для забезпечення доступним житлом населення. При цьому, для формування ендавментів державні органи та органи місцевого самоврядування можуть використовувати так званий механізм «відсоткової філантропії» («відсоткової субсидії») чи використання частини сформованих доходів бюджетів [12].

Ендавмент – це ресурсний капітал, який надається благодійниками у вигляді грошових або інших ресурсів на безоплатній основі для фінансування статутних потреб і діяльності неприбуткових організацій, як правило, закладів освіти, медицини, культури, релігійних або спортивних інтересів [13]. Вітчизняні джерела аналізують категорію «ендавмент» (в окремих джерелах – ендаумент) як фінансовий інструмент у сфері доброчинності у площині, що стосується його сутності, правового аспекту, а також його застосування як форми фінансування у певних галузях, зокрема освіти [14].

Іншим, досить поширеним є визначення ендавменту як форми благодійної діяльності, що також є цілком логічним, зважаючи на спеціальне законодавство що визначає порядок ведення благодійної діяльності. Серед визначень прихильників такого підходу можна виділити наступні.

Окремою специфічною формою благодійної діяльності, яка останнім часом набуває поширення, є ендавмент, тобто капітал, утворений із сукупності фінансових та матеріальних цінностей, що передані засновниками, будь-якими іншими фізичними та юридичними особами до некомерційної організації, дохід від інвестування яких використовується для покриття адміністративних витрат

цієї організації та здійснення некомерційних цілей, визначених засновниками або донорами [15].

Ендавмент-фонд – це сума коштів або цінних паперів у безстроковому фонді, який створюється на основі благодійних внесків від донорів [16].

Як інструмент доброчинності розглядає ендавмент Куляша М.В.: ендавмент-фонд, як правовий інститут, є схожим на благодійний фонд, водночас його правова природа та механізм використання є дещо відмінними, що робить його унікальним інструментом доброчинності [17].

Досить часто, у науковій літературі можна зустріти визначення ендавменту як цільового фонду. Ендавмент – це цільовий капітал благодійного фонду, розміщений на спеціальному рахунку банку, доходи (дивіденди) від якого використовуються на визначені цілі [12]. Ендавмент – це цільовий фонд, призначений для використання в некомерційних цілях, що створюється на основі благодійних внесків [18]. Вбачається, що віднесення ендавментів до цільових фондів є цілком слушним, оскільки вони відповідають ознакам, загальноприйнятим для цільових фондів.

Отже, можна зробити висновок, що на даний момент ендавменти можуть стати реальною можливістю забезпечити фінансування тих суспільно-необхідних сфер, на які у нинішніх умовах не вистачає коштів. Крім того, ендавменти є однією із тих ланок, що може зробити тіснішою взаємодію інститутів громадянського суспільства та держави.

У той же час, істотним недоліком є поверхневе регулювання ендавмент-фондів законодавством України і наявність колізій, що не дає у достатній мірі визначити правову природу та статус ендавментів, цим самим утворюючи перешкоди для ефективного функціонування останніх.

Наукова стаття присвячена дослідженню ендавмент-фондів в Україні. Розглянуто правову

природу поняття «ендавмент». У публікації наведено ретельний та детальний аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази з даної тематики. Проблематика, окреслена у науковій публікації, на даний момент є малодослідженою, тому потребує більш скрупульозного дослідження та не викликає сумнівів у актуальності. Ендавмент-фонди широко використовуються протягом останніх десятиліть у практиці зарубіжних країн у якості джерела довгострокового фінансування. Для України таке явище є нерозповсюдженим на практиці та недостатньо дослідженим у науково-правовій доктрині, хоч і не новим.

Оскільки будь-яка установа не може виконати свою місію, якщо вона не має відповідних ресурсів – як зараз, так і в майбутньому, ендавмент-фонд може стати гідним способом для її існування, забезпечити її життєздатність на довгі роки. Створення ендавменту може бути важливою стратегією для резервування коштів на майбутнє та може бути ознакою фінансової стабільності установи. Однак створення ендавменту не є правильним підходом для кожної некомерційної організації, тому важливо розуміти, які переваги можуть бути, а також які адміністративні та фідучіарні вимоги є, щоб належним чином підтримувати ендавмент. Особливу увагу автором звернено на недостатність законодавчого регулювання ендавмент-фондів в Україні та на наявність колізій, що суттєво знижує рівень ефективності існування та діяльності ендавмент-фондів. Окреслені види існуючих ендавментів у світі: необмежений ендавмент, обмежений, квазі-ендавмент та строковий ендавмент. Проаналізована теоретична основа поняття «ендавмент».

Обґрунтований висновок, що на даний момент ендавменти можуть

стати реальною можливістю забезпечити фінансування тих суспільно-необхідних сфер, на які у нинішніх умовах не вистачає коштів. Крім того, ендавменти є однією із тих ланок, що може зробити тіснішою взаємодію інститутів громадянського суспільства та держави.

Ключові слова: ендавмент, позабюджетний фонд, цільовий фонд, альтернативне джерело фінансування.

Manchul M.-D. Endowment: concepts and prospects of development in Ukraine

The scientific article is devoted to the study of endowment funds in Ukraine. The legal nature of the concept of "endowment" is considered. The publication provides a thorough and detailed analysis of the scientific literature and legal framework on this topic. The issues outlined in the scientific publication are currently under-researched, so they require more scrupulous research and there is no doubt about their relevance. Endowment funds have been widely used in recent decades in the practice of foreign countries as a source of long-term financing. For Ukraine, such a phenomenon is uncommon in practice and insufficiently researched in scientific and legal doctrine, although it is not new.

Since any institution cannot fulfill its mission if it does not have adequate resources – both now and in the future, an endowment fund can become a worthy way for its existence, to ensure its viability for many years. Creating an endowment can be an important strategy for reserving funds for the future and can be a sign of an institution's financial stability. However, creating an endowment is not the right approach for every nonprofit, so it is important to understand what the benefits may be and what the administrative and fiduciary requirements are to properly support an endowment.

The author draws special attention to the inadequacy of the legislative regulation of endowment funds in Ukraine and the presence of conflicts, which significantly reduces the level of effectiveness of the existence and operation of endowment funds. The types of existing endowments in the world are outlined: unlimited endowment, limited, quasi-endowment and term endowment. The theoretical basis of the concept of “endowment” is analyzed.

It is a well-founded conclusion that at the moment endowments can become a real opportunity to provide financing for those socially necessary areas for which there are not enough funds in the current conditions. In addition, endowments are one of those links that can make a closer interaction between institutions of civil society and the state.

Key words: endowment, extra-budgetary fund, trust fund, alternative source of financing.

Література

1. Латковська Т. А. Розвиток фінансово-правових відносин у сучасних умовах. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 53. С. 464–469.

2. Марущак А. В. Забезпечення права соціального захисту в умовах covid-19. Науковий вісник ужгородського національного університету. 2022. Серія : Право. Випуск 72, ч. 1. С. 90–94.

3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Відомості Верховної Ради, 2014. № 37–38. Ст. 2004.

4. Про благодійну діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. Відомості Верховної Ради, 2013. № 25. Ст. 252.

5. Податковий кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48–49. Ст. 536.

6. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України від 24.03.2012 № 212/2012. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text> (дата звернення 08.10.2022).

7. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 08.10.2022).

8. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII. Відомості Верховної Ради. 2019. № 30. Ст. 119.

9. Макух О. В. Сучасний підхід до фінансування окремих видів бюджетних установ. Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. 2018. № 1(10). С. 93–98.

10. Тимошенко О. В., Буцька О. Ю. Ендавмент як джерело фінансового забезпечення вищого навчального закладу. Ефективна економіка. 2017. № 12.

11. Дмитришин, М. В. Ендавмент вищого навчального закладу. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2015. Вип. 11. Том 1. С. 64–73.

12. Соковець-Макатуха Т. В. Ендавмент-фонди як складові фінансово-кредитного механізму забезпечення населення доступним житлом. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 8. С. 87–90.

13. Згама А.А. Ендавмент в Україні: правовий аспект. Наукові записки міжнародного гуманітарного університету. 2016. № 1. С. 34–36.

14. Горват Т.Ю. Ендавмент як джерело фінансування релігійних організацій (зарубіжний досвід). Економіка та суспільство. 2022. Вип. 42.

15. Литвин І.В. Ендавмент як інструмент благодійної діяльності. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 3. С. 58–64.

16. Рябков К., Покідіна В. Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодення. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://cost.ua/files/endowment_report_2015-11-20-final.pdf

17. Куляша М. В. Правове регулювання ендавменту як інструменту добродійності: поточний стан та перспективи. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2, 98 (Чер 2022). С. 25–34.

18. Фокиша Л. В., Амбражей О. А. Правовий зміст та регулювання ендавмент-фондів у вищій освіті. Молодий вчений. 2020. № 6(2). С. 274–277.

